

ALLESTED KIRKE

FØR OG NU

Af Franz Polk.

Kirken er som regel sognets ældste hus. Og allerede af den grund påkalder den vor interesse. Vi behøver ikke lede efter den. Dens tårn hilser os langevejsfra. Og når vi standser ved kirkelågen og går ind ad den vej, som mange fødder har betrådt før os, og den ærværdige bygning rejser sig over os, bred og tung med sine svære mure og dog så let og himmelstræbende med sit gotiske tårn mod den blå luft, går tankerne let tilbage til gamle tider og slægter, som var før os.

Kirkebygningen er ikke et musæum. Den bruges stadig til det, den er bygget til. Om søndagen samles menigheden til gudstjeneste i den. Så bedes der bønner derinde, synges salmer, og det kristne evangelium forkyndes. Der er vel dem, som tankeløst træder ind uden ærbødighed i sindet, men de fleste føler uvilkårligt, at det er et indviet rum, de betræder, et helliget sted, som har været det i århundreder.

Der har måske stået en trækirke først. Og det var en skelsættende tid, da den blev rejst. Dengang var der nogle i sognet, som vovede at frafalde deres fra fædrene overleverede religion og antage en ny.

Da stenkirken noget senere blev bygget, var det udtryk for, at nu var alle blevet kristne.

Den første, sikkert fuldtallige menighed, som samledes til messe i kirken, var meget forskellig fra den, som sidder der nu. Overtro og angst for det onde sad i sindene. Men når den viede præst for alteret

anråbte Gud, Kristus og den Helligånd, følte det uudsigelige og uudgrundelige så nært, at hjerterne bævede. Og man gik hjem, renset for det onde og med fred i hjertet.

Vore forfædre må have set undrende til, da deres kirke blev bygget, for den så helt anderledes ud end deres huse. De ældste kirker er fra den romanske stilarts tid med få og små, rundbuede, højtsiddende vinduer. Samtidig med det religiøse fællesskab med andre kristne folkeslag fik man også del i deres kunst.

I vore dage kan enhver let tilegne sig et grundigt kendskab til alverdens kunst. Men dengang var det kun i kirken, man mødte den. Der lød fremmede toner, der sås billeder langt sydfra. Var det kun småt til at begynde med, så varede det ikke længe, før nicher, apsisrunding og siden hvælvinger – tænk himmelbuer over ens hovede, for himlen var jo så nær – blev smykket med bibelske billeder i friske kalkfarver. Og fik en kirke hist og her kun lidt af det, så var dog selve bygningen forunderligt skøn, og det var godt at dvæle foran dens glødende mosaikrude.

Kirken blev siden bygget større, nu i en ny stilart, den gotiske. Og siden hen, da inventaret efterhånden fyldte hele rummet, så man igen ny stilarter, renæssance, barok, rokoko. Ja, i mange kirker kan man påvise dem alle side om side, alteret i en, prædikestolen i en anden og stolestaderne i en tredje stil.

Sådan er det nu ikke i *Allested* kirke. Her må man nøjes med at betragte bygningsstilen. Hvis der engang har været gedigent inventar i den, så er det desværre rådnet op i det fugtige rum og i fattigere tider erstattet med nyt, uden særlig historisk eller kunstnerisk værdi.

Hele kirken er bygget af munkesten. Efter de undersøgelser, som arkitekt E. Mindedal Rasmussen, Ollerup, under arbejdet med hovedistandsættelsen 1958 har foretaget, synes det fastslået, at den ældste, solidt byggede del, skibet, må være opført omkring år 1200.

Mandsdøren havde rundbuet stik. Den benyttes stadig, men er udvidet for flere århundreder siden. Som dørtrin lå, skjult under et

højereliggende gulv, en svagt trapezformet granitsten med indhugget mønster. Kvindedørens plads ses tydeligt i nordmuren, men et vindue, antageligt fra 1890, har udslettet dets bue. Et oprindeligt vindue i sydmuren var blevet tilmuret, da våbenhuset blev bygget til. Det er romansk, men dets ydre fals – måske yngre – er svagt tilspidset. Der har nok siddet et tilsvarende vindue længere mod øst. De to smalle, højtiddende vinduer har ikke kastet meget lys i kirken, men man havde ikke brug for mere.

Hovedalteret må have stået midt for østvæggen, måske i en rundbuet niche. Til begge sider har der været sidealtre i mindre, rundbuede nicher. Til venstre vel for kirkens skytshelgen, til højre for jomfru Maria. Da Nationalmusæet præparerede de fundne viekors, viste der sig rester af sod i det nærmest prædikestolen. Der må have været anbragt en olielampe nedenunder.

Granitdøbefonten, med rebsnoning og arkadebuer, har sikkert stået ved vestgavlen. Den har ikke afløb for dåbsvandet.

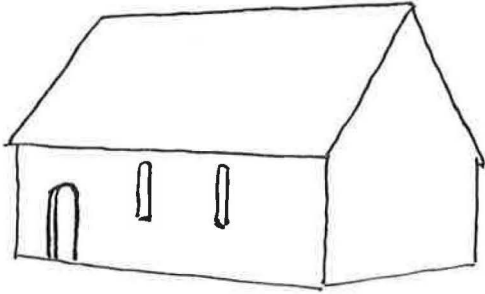
Det ældste gulv bestod af kvadratiske, muligt grøntglaserede, nu stærkt afslidte, gyldentrøde munkestensfliser. Tagkonstruktionen er af eg. Måske har der været et umalet loft af egebrædder under bjælkerne. Væggene var sikkert hvidkalkede.

Den første menighed må i kirken have følt sig ganske afsondret fra verden. Man stod op under gudstjenesten. Men der har nok været bænke langs siderne for ældre og svagelige. Rummet var mørkt, men så kunne kerterne og olielamperne ses bedre. Der kunne være mange kirkegængere derinde. Kirken er ret bred. Akustikken har sikkert været god. –

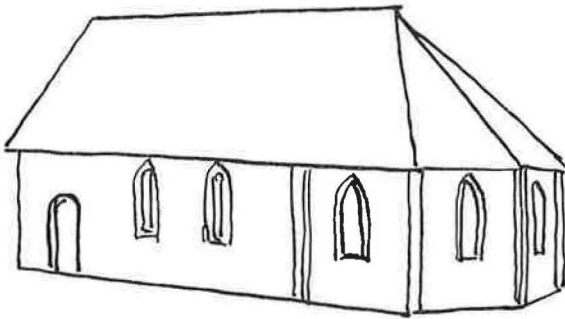
Sådan kan man forestille sig Allested kirke i året 1200.

Da den lille kirke havde tjent sognet som gudshus i hundrede år, blev koret bygget til. Det var i den ny, gotiske stil, men dets spidsbuer går noget over mod det runde. Det er polygont og har afvalmet tag.

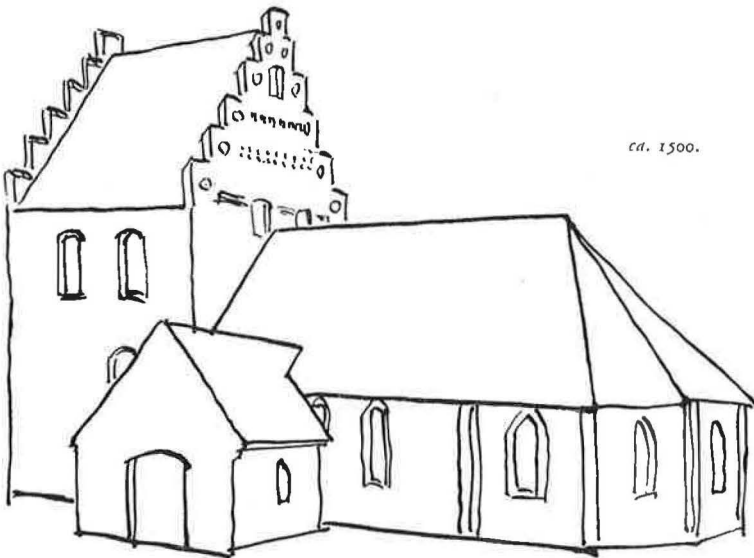
Man gennembrød kirkens østgavl og murede – lidt groft – en spidsbuet triumfbue ind. Herved kom man til at skade de to viekors

Allested kirke
ca 1200.

ca. 1300.

ca. 1500.

lidt, men de blev tegnet op påny. Kirken skulle jo genindvies. Viekorsene er det ydre tegn på, at rummet er indviet af biskoppen.

Det var en stor forandring, der var sket. Gennem korets fire eller fem slanke vinduer, med smukt udførte false, som stod i de røde munkesten, strålede lyset ind. De små, blyindfattede ruder var rhombeformede. Man var så heldig bag tilmuringen i det sydøstre vindue at finde en helt ubeskadiget. Men vinduet over alteret havde glasmosaiker, hvad et lille skår, fundet i jorden under gulvet nedenfor, tydeligt viser. Alterbordet var muret op af munkesten. Gulvet blev lagt af lidt større fliser end i skibet. En enkelt havde indbrændte bogstaver og tal. Den har nok sammen med andre, nu forsvundne, fortalt om en begravelse i koret.

Den høje hvælving blev båret af smalle pilastre i forbandt med muren.

Nu havde sognet fået en smuk kirke. – Men ak, der indtraf en katastrofe. Hvælvingen trykkede murene skæve – og faldt ned, hvorved sagtens alter, gulv og vinduer blev knust. Man kan – dog helt i det blå – gætte på, at ulykken skete 1417. Det år ved man, at biskop Johannes (Ovesen) har været i Allested kirke. Var det for at syne skaden? Året efter kom han igen – måske for at indvie kirken påny? Og 1438 – 18 år efter hans bispetid – nævnes hans navn påny, rimeligvis i en bog, som blev opbevaret i kirken, og som biskop mester Jacob Madsen har læst.

En ny hvælving blev bygget. Den står inden i koret, uden forbandt. Nu skulle den være solid, og man murede brede pilastre til at bære den, men de er hule, og inde bag dem sidder de oprindelige, langt finere, og endog en lille rest af den første hvælving med profileret ribbe.

Disse håndværkere var ikke dygtige. Tilmed skete der et uheld for dem. De havde fået anbragt de bærende understøtninger unøjagtigt og fastgjort dem uforsvarligt til opmuringen, således at hvælvingen forskubbede sig 14–16 cm mod nord, og buerne kom til

Den profilerede ribbe af den oprindelige hvælving.

at sidde skævt for vinduerne. I et øjeblikks nervøsitet lagde man en halv møllesten ind som støtte over den nordlige pilaster – og der sidder den endnu.

Denne hvælving slog snart brede revner. Derfor opførte man en svær støttepille udenfor i nordøst, men så måtte man tilmure vinduet der. Med sine smukke false af ukalkede munkesten har det siddet gemt der i måske mere end fem hundrede år.

Nogle af korets viekors, som iøvrigt er anderledes end skibets, kom til at sidde delvis inde under hvælvingskappen. Men de blev – lidt unøjagtigt – malet op igen, tilmed i en anden farve.

Nu huggede man ud til højtsiddende, brede vinduer i koret. Stilen var atter skiftet. Nu skulle der være fladbuede stik. De blev muret nedenunder de spidse.

Tårnet viser samme stil. Det er uden forbandt føjet til skibets

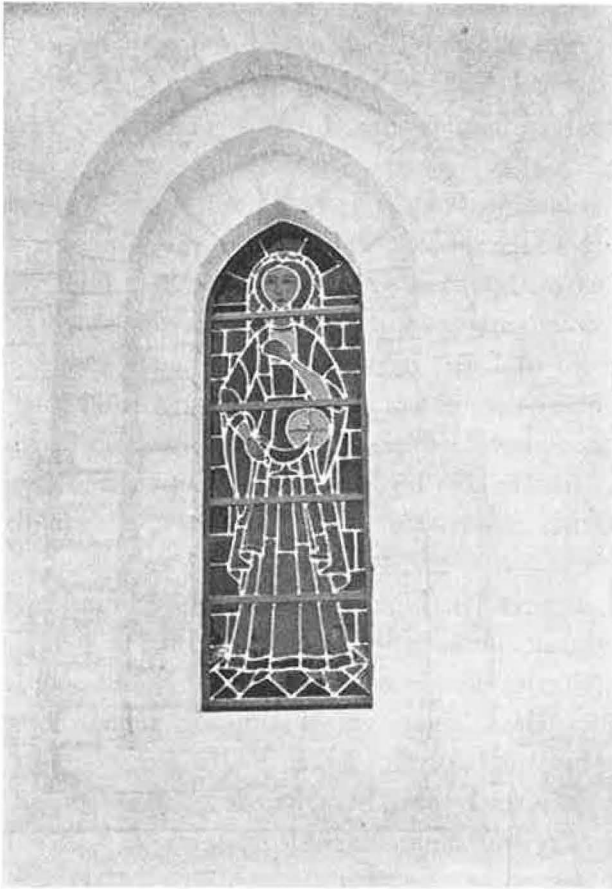
Den profilerede ribbe af den oprindelige hvælving.

vestgavl. Man har straks indrettet dets underste del til kirkerum. Indgangen sidder i loftshøjde, og man kom derop ad en stige. Folk kunne få brug for tårnet i ufredstider.

Nu havde kirken fået rejsning. Tårnet kunne ses langt ud i sognet, og man kunne bedre høre klangen fra de to klokker.

Under tårngulvet var flere begravelser, muligt fra før det blev bygget. De mørnede rester af en tynd, lodretstående pind i jorden undrede noget. Har man villet holde en besværlig genganger nede?

Der var også begravelser i skibet.

Korvinduet, som sad gemt bag en støttepille i 500 år – nu med Gustav Hjortlunds glasmosaik.

Derimod stødte man ikke på rester fra hedensk tid. Der blev heller ikke fundet stolpehuller fra en trækirke. – Ved kloakering under gårdspladsen efter præstegårdens brand 1908 kom man ned i en gammel begravelsesplads, rimeligvis fra hedensk tid. Måske har trækirken stået her, og man har af hensyn til grundvandet bygget stenkirken på den lille bakke, som nu hedder Kirkeballe.

Våbenhuset er den yngste tilbygning. Det fik glat gavl og små, spidsbuede vinduer. Loftet var af brædder.

Biskop Jens Andersen Beldenak skal have været i Allested kirke 1500 (året før han blev biskop) og 1512 og 1527. Under en af disse visitatser har han måske indviet kirkens lille krucifiks.

Nu var kirken færdigbygget. I det ydre har den ikke ændret skikkelse siden.

Reformationstiden kom. Der blev brudt hul gennem korvæggen for adgang til en prædikestol. Den første lutherske præst hed Stephan Jensen. Mon han var grebet af det ny? Eller vedblev han hver morgen at gå over i kirken for at bede trinbønnen, kysse Guds alter og læse sit kyrie, mens nogle få fromme knælede på stengulvet? – Snart afløstes han af hr. Simon. Mon han kunne stå imod, når sognets folk ville fejre kirkefesterne, hvor hostien blev båret frem, eller når de kom med deres lys for at få dem velsignet ved alteret, og når de ventede ham på markerne på gangdagene om foråret?

Men nu kom Kr. III.s bibel. Den blev lagt over i kirken. Den store bog med den hellige skrift var vel lige så stort et klenodie nu som de helgenrelikvier, som i sin tid blev indmuret i alterbordet.

Snart blev Hans Thomissøns Psalmebog påbudt. Menighedens salmesang begyndte at lyde i kirken.

Der anskaffedes bænke. Man lyttede opmærksomt til præstens prædiken, men den kunne blive lidt lang. –

Kirken blev nu kun benyttet om søndagen. Måske kom dog de, som ville til alters, dagen før og samlede sig i en lille klynge udenfor våbenhuset, til præsten kom, og de enkeltvis gik op i skriftestolen. –

Det ældste billede, der findes af kirken, er fra 1589. Det er tegnet i visitatsbogen af den ihærdige Odensebisp, mester Jacob Madsen. Han har ganske vist, som i så mange andre skitser, spejlvendt kirken, og tårnet, som havde et lille kors øverst oppe, har fejlagtigt fået gavle i nord-syd. Han har også haft vanskeligheder med korets afvalmede tag. Men man kan godt kende kirken. Meget mere af interesse er det dog, at han skildrer dens indre. Han skriver: „Kir-

ken liden, tornet, Sten på. I Huelling offuer Choret; det andet i Tornet og offuer Kirken onde Ege Loffte. Cloker 2. Tafflen: Kristi Legems (nedtagelse) aff Korszit. Stager 2 Meszing. Prædikestolen ved Synderside, Fonten i Thornet.“

Messinglysestagerne står stadig på alterbordet, men altertavlen med det anførte billede, rimeligvis malet på træ, er forsvundet. Den ene klokke er også borte. Måske er den ranet under Svenskekrigen 1658. Eller det har været små klokker, som er omstøbt til den, kirken nu har, og på hvilken der står: Anno 1697 Har Velædle og Velbyrdige Fru Elisabeth Salig Peder Klingenberg's Hustrue, Daværende Patronese til Allested Kirke Udi Fyen Ladet Denne Klokke Støbe af Steffen Scherrenbein.

Alterkalken er af sølv og bærer indskriften: Adolphine Leth – 1 ste August 1752. Den er forfærdiget af en guldsmed i Odense 1754. Datoen må have betydet noget for giveren. Hun var kun seks år gammel dengang. Som treårig arvede hun Vejlegård efter sin gudfader, generallieutenant Adolph v. Neuberg. Derved blev hun ejer af Allested kirke.

På dåbsfadet læses: 1790 gav Sognepræst Hr. Bertel Holm Og Hustrue Nicoline Holm Dette Døbefad til Allested Kirke. Marc. 16, 16 Hvoe Som Troer Og Bliver Døbt Hand Skal Blive Salig.

Den aldrende pastor Bertel Holm, som i 1787 efter 24 års ægteskab havde mistet sin hustru, Dorthea Margrethe Seerup, som tidligere havde været gift med pastor Jens Zeuthen, ligeledes i Allested, havde ladet hende begrave i kirken og sat en sandstenstavle op med hendes navn og data. Året efter blev han gift igen, og to år efter skriver han i kirkebogen, at hans hustru blev forløst med en liden datter. Hun blev hjemmedøbt i præstegården over et messingfad, som præsten havde købt. Han opkaldte hende efter sin første hustru. Fadet, som har været i adeligt eje og bærer årstallet 1639, blev derefter bragt over i kirken. Det passede godt til døbefonten. Man var nok forlængst gået bort fra den gamle skik at neddykke barnet helt under vand.

Der findes ingen oplysninger om kirkens udseende dengang. Men da loftsbjælkerne har været malede (røde), ligger det nær at formode, at der en tid har været bjælkeloft i skibet. Noget tyder på, at kirken udvendigt, som adskillige andre sydfynske, har været rødkalket. Af udsættelserne i amtsprovstens synsprotokol fra 1827 fremgår, at kirken på det tidspunkt har været yderst tarvelig. Der er ingen altertavle, hvorfor der skal indsættes et (stort) vindue i korets østvæg. Nyt alterbord skal anbringes lige for vinduet. Loftet i skib og tårnrum er forrådnat og brøstfældigt. Gulvet er sunket hist og her, og der tiltrænges ny vinduer overalt. Døren, som havde slidt en rille i det røde murstensgulv eller gik i en forsækning, skulle åbne udad.

Kirken, som havde tilhørt Vejlegård, blev købt af Søbysøgård. „Herskabs“ stolene har hoveder, som er kopier efter de tilsvarende i Nr. Søby kirke. Knæfaldet med skindpuder havde en skranke af overdimensionerede „barok“ balustre, i virkeligheden vel en landsbysnedkers kluntede efterligning af en herregårdstrappe. Der var svamp i træet. Koret havde store, grønne mugpletter på væggene. Da prædikestolen rådne, blev den erstattet af en ny, uden stil eller pynt.

Godt bevaret er en vældig ligbåre fra 17-18 århundrede. Den ligger endnu på kirkens loft. Der skulle mange stærke mænd til at bære den på skuldrene.

1862 indskærpes det provsterne at føre bedre tilsyn med kirkerne. Kirketiendejeren, baronen på Søbysøgård, lader lægge gipslofter over skib og tårnrum. Desuden skænker han kirken en altertavle med et maleri af Sophus Schack. Det forestiller Kristus, som indvier den hellige nadver. Billedet bærer præg af oplysningstidens opfattelse af Kristus som den milde, rolige lærer. Det har maleriske værdier, men er liniemæssigt uheldigt. Det var indfattet i en egetræsmalet, spidsbuget ramme med et blåmalet felt over billedet og med to smalle sidefløje. Nedenunder stod: Min Fred Giver Jeg Eder.

Kirkens protokol anfører, at messehagelen var blå. Det skal dog måske være violet.

Nu lukkede man det store vindue i øst, tilmurede hele buen og malede væggen mørk som baggrund for altertavlen.

Sophus Schack, som var uddannet på Kunstakademiet og som har malet alterbilleder til andre kirker, var også officer. Han blev som major i den danske hær dødeligt såret ved Dybbøl 18. april 1864 og døde få dage efter i København. Samme dag faldt ved Dybbøl en ung mand fra Allested, Anders Larsen, hvis marmormindetavle endnu hænger i kirken, nu lige ved siden af det gamle maleri. De to har nok ikke kendt hinanden.

Man blev hurtigt ked af det alterbillede. Tiden var løbet fra det, inden det blev anbragt. 1876 står der om „den temmelig smagløse altertavle og det deri anbragte maleri.“ Men baronen lader det bare få en omgang lak. Og året efter „har det fået et ret pænt udseende.“ Man helmede dog ikke. – Kirken fik kakkelovn. Døbefonten flyttedes hen i kordøren, hvor man letsindigt huggede af korbuen for at få den helt ind til muren. Oliemalingen på fonten skulle fjernes med grøn sæbe – og siden med saltsyre. Da man finder kirken for mørk, udsætter provsten et stort støbejernsvindue med behørigt udsmygede karme. Det skal anbringes i sydsiden så nær våbenhuset som muligt. Kan præsten ikke se, kan han få et lille et af samme slags ved prædikestolen. – I de følgende år fik kirken alle sine vinduer udskiftet med store, spidsbuede jernvinduer. Og havde der været mørkt, så blev der til gengæld alt for lyst, hvorfor man anskaffede trækgardiner.

Tårnet havde længe trængt til en ny, udvendig trappe. Den skulle være en vindeltrappe af jern, men blev en vinkeltrappe med to platforme. Tagvandet pjaskede imod dem og slyngedes ind mod murene i hjørnet mellem tårn og våbenhus.

Kirkens smalle bænke var blevet forsynet med lodrette rygstød. Nu blev sæderne øgt, og ryglænet gjort skråt. Det hele blev ege-træsmalet. – Og så kasserede synet endnu en gang altertavlen. Baronen blev vred og forlangte oversyn. Men da det blev afholdt, var rammen nymalet og billedet nylakeret, så man ikke kunne dømme

om, hvor slemt det havde været. Året efter tilbød baronen dog at lade et nyt alterbillede male til kirken af en duelig kunstner. Det blev en kopi efter Carl Blochs opstandelsesbillede i Jakobskirken, København, malet 1898 af Julie Hamann. Det fandt man meget smukt, og det blev indrammet i en bred, forgyldt træramme. Schacks altertavle blev sendt tilbage til Søbysøgård. Og da herregården efter enkebaronesse Zytphen-Adelers død blev solgt, og der afholdtes auktion, skulle Allested kirkes gamle altertavle også under hammeren. Men sognepræsten nedlagde protest, hvorefter altertavlen kom tilbage til kirken og blev ophængt mellem de to vinduer på nordvæggen.

Man var blevet ked af krucifikset. Det fandtes ikke at være til nogen pryd, hvorfor det blev nedtaget fra sydvæggen og gemt under alteret. Alterkalken formentes at være for lille. Heldigvis rørte guldsmeden ikke inskriptionen på foden.

1903 blev den moderne hygiejne indført i kirkerne. Der skulle være varmt vand på alteret, hvorfor der skulle anskaffes en skål og en zinkspand med låg. Den skulle tjene som høkasse og fik sin plads i præstens servante, som skjultes bag et rødt forhæng. Indførelse af særkalke overflødiggjorde siden denne foranstaltning.

Mugpletterne kæmpede man forgæves imod. Til sidst satte man skiferplader langs korvæggene for at skjule de værste steder.

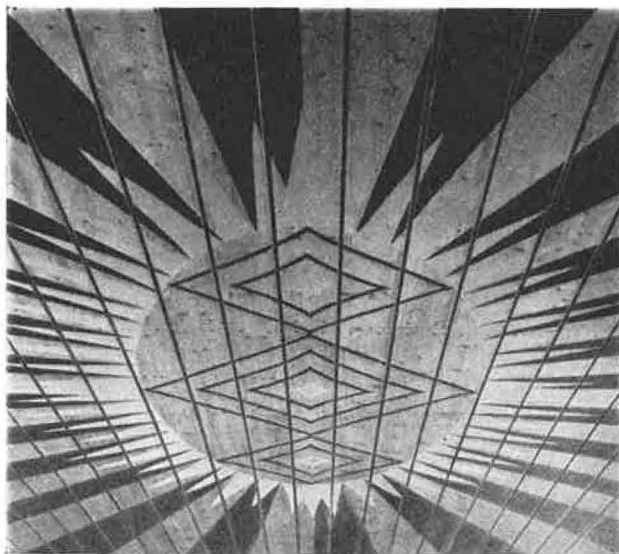
1910 overgik kirken til selveje, og snart vågnede menighedens interesse og ansvarsfølelse. Med de små midler og frivillige bidrag blev kirken efterhånden helt pæn. Man ville den generende fugtighed til livs. Der gik stadig svamp i trægulvene under stolene. Så optog man det gamle murstengulv og gravede, navnlig i mandsiden, jorden bort og fyldte grus på i stedet. De ærværdige, rødgyldne munkestensfliser solgtes til en mand på Vejle mark, og han byggede skillerum i sit hus af dem. Der kom varmeværk, et lille pipeorgel, elektrisk lys og rød løber i gangen. Alterbilledet var blevet indfattet i en overdimensioneret ramme. Skibet fik lysekroner, våbenhuset tøndehvælving. Der blev kalket og malet.

Allested kirke nu. Man ser det sodsværteede viekors ved prædikestolen.

I mellemkrigsårene begyndte man i menighedsrådet at forstå, at kirken alligevel trængte til en grundigere istandsættelse. Udførelsen heraf blev sinket noget, fordi Nationalmusæet ikke ville tillade, at der blev indbygget hvælvinger af en bestemt, ganske tynd betonkonstruktion, som anvendes meget i udlandet, især i Frankrig. Skib og tårnrum skulle i stedet have bjælkeloft. I 1940 var alt klart til at begynde. Arbejdet var udliciteret, og man længtes efter at komme i gang. Men Danmarks besættelse nedslog modet hos menighedsrådet, og sagen blev henlagt til senere udførelse.

Først 1958 blev hovedistandsættelsen til virkelighed. Da var pro-

Loftsdekorationen over skibet.

jektet fra trediverne forældet. Om bjælkeloft kunne der ikke blive tale, men om et bræddeloft af brede brædder. Da det ville virke tyngende i den lave kirke, ønskede man det udsmykket af en kunstner.

Da århundredernes tykke kalklag blev banket af murene, viste kirken sig at være meget mere brøstfældig, end mange havde troet. Og alt inventar med undtagelse af „herskabs“stolehovederne og orgelet fra 1934 var kassabelt. Da man gerne ville have kirkens dejlige kor så nogenlunde bragt tilbage til dets oprindelige skikkelse, besluttede man at fjerne den alt for store altertavle og fremdrage de skønne, gotiske vinduer. For midler, indsamlede i menigheden, fik tre af korvinduerne glasmosaikker, tegnet af Gustav Hjortlund, som også udsmykkede lofterne. Kirken fik løse stole. De er som alt det øvrige inventar: alter, knæfald, prædikestol, skabe, nummertavler og dørene af lyst egetræ. Gulvet blev lagt af gule sten i munkestenstørrelse. Ny vinduer, i stil med korets, skabte med deres blyndfat-

tede ruder af samme størrelse som den fra år 1300 et gyldent lys i rummet. Nu kan man se, at det gamle, mørke inventar virkede ret anmassende, medens det ny bedre lader rummet komme til sin ret.

Ved hovedstandsættelsen, hvortil staten har ydet 50.000 kr., er den gamle, brøstfældige kirke atter kommet i god stand, så den kan danne en god ramme om menighedens gudstjeneste.